

№ 47 (496)
Снежань 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

Царкоўнае краязнаўства:
хрысціянскае доўлідства
ў Ганцавіцкім раёне – *стар. 3*

Версія: погляда
на Клімавіцкую легенду – *стар. 5*

Летапіс: з гісторыі
мястэчка Сноў – *стар. 6*

Пра «маляванкі» Алены Кіш чытайце на стар. 2

Пра першага дырэктара

На днях у Дзятлаўскай раённай бібліятэцы адбылася прэзентацыя кнігі Міхася Петрыкевіча «Народжаны вечнасць тварыць», якая сёлета пабачыла свет у мінскім выдавецтве «Кнігазбор». Супрацоўнікамі бібліятэкі была падрыхтаваная мультымедычная прэзентацыя пра жыццё і творчасць першага дырэктара Дзятлаўскага гісторыка-краязнаўчага музея М. Петрыкевіча.

Сяргей Чыгрын, які сабраў і склаў кнігу твораў М. Петрыкевіча, прапанаваў надаць музею імя творцы. Пра М. Петрыкевіча ўспаміналі таксама былы дырэктар музея Фёдар Красюк, настаўнік-пенсіянер са Слоніма Мікалай Ракевіч і іншыя землякі, якія добра яго ведалі.

Сямён САВАНЕЦ

На фота аўтара: выступаюць Валерый Міхайлавіч Петрыкевіч (уверсе) і Фёдар Красюк

На тым тыдні...

✓ **11 снежня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адбылося **адкрыццё выстаўкі «Історыя Беларусі в фотграфіях нашых фотокорреспондентаў»** з нагоды святкавання 95-годдзя Беларускага тэлеграфнага агенцтва. У экспазіцыі прадстаўленая калекцыя фотаздымкаў, зробленых з 1919 па 1991 г., на якіх захаваны галоўныя моманты айчынай гісторыі. Выстаўку можна наведаць да 22 снежня.

✓ **12 снежня** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа прайшла **вечарына з традыцыйнага цыкла «Творчыя сем'і ў Доме Коласа»**. Гэтым разам госці сустрэліся з Анатолям Кляшчуком – фотамастаком, журналістам, фотакарэспандэнтам газеты «Звязда», і Сяргеем Кляшчуком – народным майстрам, скульптарам.

У мерапрыемстве ўзялі ўдзел дачкі таленавітых братоў: фотамастак, фотакарэспандэнт Вольга Кляшчук, мастак-жывапісец, мастак-бутафор Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра Ганна Кляшчук. У выставачнай зале музея экспануюцца фотапрацы А. Кляшчука і В. Кляшчук, скульптуры С. Кляшчука, мастацкія працы Г. Кляшчук і Барыса Сталярова (жывапіс, акварэль).

✓ **13 снежня** ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага адкрылі **выстаўку графікі і скульптуры «Лінія і форма» Уладзіміра і Тамары Васюкоў**, прысвечаную 40-гадоваму юбілею іх творчай дзейнасці. Нягледзячы на рознасць мастацкіх жанраў,

прадстаўленыя творы знаходзяцца ў адзінай творчай прасторы.

Выстаўка будзе працаваць да 12 студзеня.

✓ **14 снежня** ў ДУ «Залатое кола Віцебска «Дзвіна»» прайшла **прэзентацыя фальклорных запісаў «Пад ясну зарыцу»**. Апроч збіральніка ўнікальнай фанатэкі пісьменніка Сяргея Панізьніка на імпрэзе выступілі Сяргук Доўгушаў з гуртам «Вурай», сябры Рэспубліканскай моладзевай грамадскай арганізацыі «Студэнцкае этнаграфічнае таварыства «Поўнач»».

✓ **15 снежня** ў Музеі гісторыі горада Мінска прайшло ўрачыстае **мерапрыемства з нагоды перадачы карцінаў заслужанага дзеяча культуры Беларусі, лаўрэата прэміі «За духоўнае адраджэнне» Яўгена Ждана музею Сноўскай дзяржаўнай агульнаадукацыйнай сярэдняй школы**. Пад час мерапрыемства адбыліся прэзентацыя новага альбома Я. Ждана «Вдохновение» і музычна-паэтычная вечарына.

Арганізатарамі свята выступілі Мінскае абласное аддзяленне Беларускага фонду культуры, Мінскае аб'яднанне нашчадкаў шляхты і дваранства, Музей гісторыі горада Мінска.

Пра мінулае
Сёння
Дзеля будучыні

падпісныя індэксы:
індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

МАЛЯВАНЫЯ ДЫВАНЫ

З 12 снежня працуе выстаўка маляваных дываноў «На шчасце» Алены Кіш, арганізаваная з ініцыятывы і пры падтрымцы Беларускага народнага банка. Аснову экспазіцыі складае калекцыя з фондаў Гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», ёсць дываны і з прыватных калекцыяў. Галоўнай асаблівасцю выстаўкі стала прэзентацыя дзвюх «маляванак», прафесійная рэстаўрацыя якіх была праведзеная на сродкі банка. Экспануюцца таксама арыгінальныя скульптурныя працы Уладзіміра Ламейкі, створаныя пад уражаннем ад творчасці А. Кіш.

Феномен такой з'явы мастацтва, як маляваных дываны, зарадзіўся ў 1920-я. Перыяд іх стварэння і папулярнасці даволі непрацяглы – усяго каля 40 гадоў ад моманту ўзнікнення. Тэрыторыя, на якой яны бытавалі, мела хутчэй мясцовы, абмежаваны характар: вёскі і мястэчкі Глыбоцкага, Шаркаўшчынскага, Слуцкага, Салігорскага раёнаў, а таксама на Палессі. Росквіт мастацтва маляваных дываноў у даваенны і першы пасляваенны час тлумачыцца тым, што інтэнсіўная перабудова вёскі і паляпшэнне інтэр'ера сялянскага жылля патрабавалі новых відаў яго дэкаратыўнага аздаблення. Пасля вайны набіўныя і маляваныя дываны былі амаль у кожнай сялянскай хаце.

Дываны малявалі звычайна на саматканым ільняным палатне, перафарбаваным часцей за ўсё ў чорны колер. Выконваліся яны адвольнай размалёўкай пэндзлем без папярэдняга нанясення грунту клеевымі ці алейнымі фарбамі. Паводле кампазіцыйна-дэкаратыўнага вырашэння дываны былі рас-

лінна-арнаментальныя і сюжэтна-тэматычныя. Асноўны матыў раслінна-арнаментальных дываноў – букеты кветак ці вазы з садавінай, акаймаваныя гірляндамі пераплеценых галінак, кветак, лісця. Часта ў раслінны ўзор уводзіцца геаметрычны арнамент – кругі, ромбы, шматвугольныя зоркі. На многіх дыванах можна бачыць выявы птушак: зязюлі, павы, жаўранкі, галубы, ластаўкі; ці выявы жывёлаў – аленяў, коней, ільвоў, лісаў, каткоў, мядзведзяў. Калінікалі на іх малявалі людзей – «панянак», «дзецюкоў», «казанькоў», «асілкаў» і іншых.

А традыцыйны змест сюжэтна-тэматычных дываноў – маладая пара ў чоўне; развітанне з маладым хлопцам, які ідзе ў войска; архітэктурны пейзаж са стара-

жытным замкам, касцёлам ці прыгожым маёнткам сярод дрэваў. Ствараецца ўражанне, што праз квяцістую фіранку адкрываецца від у дзівосныя сны, узнёслыя летуценні і фантазіі, у нейкае іншае жыццё, дзе пануе гармонія прыгажосці. Таму многія дываны той жа А. Кіш называліся «Рай».

Вядома, што мастацтва плённа развіваецца тады, калі ў ім ёсць патрэба. Дываны падабаліся людзям: у вясковых хатах, з іх своеасаблівым інтэр'ерам, на сценах каля ложкаў «гарэлі» маляваныя дываны. Сёння ўжо амаль не засталася тых, хто займаецца вырабам маляваных дываноў, – змяніўся час, змяніліся густы. Але немудрагелістыя творы мастакоў-самавукаў, створаныя для аздаблення жылля, праз дзесяцігоддзі сталі сапраўднымі шэдэўрамі народнага мастацтва і гонарам музейных калекцыяў.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Намаляваны рай

Ад 12 снежня ў мінскай Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага прыадчыніліся дзверы ў чароўны свет, створаны старанна, разважліва і натхнёна яшчэ ў сярэдзіне мінулага стагоддзя. Гэты свет – выстаўка маляваных дываноў Алены Кіш «На шчасце».

«Рай», «Дзева на водах», «Ліст да каханага» – назвы працаў і сюжэты твораў. Яны паўтараюцца, быццам неўпрыкмет перацякаюць з аднаго дывана на другі – яркія кветкі і дрэвы, кроны якіх хаваюцца ў небе, звычайныя і ў той жа час фантастычныя жывёлы, людзі. Адкуль брала гэтыя вобразы звычайная сялянка, хто іх падказваў-нашпэтваў ёй? Невядома, але пад пэндзлем у яе руках на саматканым ільняным палатне паўставалі невядомыя сьветы.

Толькі лёс самой А. Кіш зусім не быў шчаслівым. Ураджэнка мястэчка Раманава, што на Случчыне (цяпер гэта вёска Леніна), маляваннем дываноў яна зарабіла сабе на жыццё. Зарабляла да таго часу, пакуль яе творы любілі ды ахотно аздаблялі імі хаты. Але век «маляванак» быў кароткім, усяго некалькі дзесяцігоддзяў, і пік яго прыйшоўся на 1930–1940 гады. Пасля вайны працы А. Кіш вялікім попытам не карысталіся, іншага спосабу, акрамя малявання, каб зарабіць на жыццё, у яе не было. У 1949 годзе мастачка скончыла жыццё самагубствам (паводле іншых звестак – трагічна загінула ўвесну. – Рэд.).

Але некаторыя з маляваных дываноў перажылі сваю стваральніцу і сталі, няхай не адразу, сапраўднай каштоўнасцю. Частка гэтых скарбаў захоўваецца ў фондах Гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», некаторыя знаходзяцца ў калекцыі мастака Уладзіміра Басалыгі. Гэта ён у свой час адкрыў свету самадзейную мастачку. Менавіта свету, таму што працы А. Кіш вядомыя і за межамі Беларусі. Яе імя разам з імёнамі васьмісот мастакоў уключанае ў «Сусветную энцыклапедыю наўнага мастацтва», выдадзеную ў 1984 годзе.

Вялікія каляровыя дываны ў галерэі глядзяцца дзівосна – як быццам бы ў сценах залы раптам прарэзалі вокны, а за імі аказаліся не зімовыя мінскія вуліцы, а незвычайны неназваны яшчэ свет. А можа, гэта і ёсць «рай», якім яго ўяўляла беларуская мастачка мінулага стагоддзя. Зазірнуць у яго можна да 12 студзеня наступнага года.

Ніна
КАЗЛЕНЯ
Фота аўтара

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Канферэнцыя

Як адзначылі юбілей паўстання Каліноўскага: вынікі падвядзення

2013 г. у Беларусі быў адзначаны з'яўленнем немалой колькасці падзеяў, звязаных з 150-годдзем паўстання 1863 г. і постацю яго кіраўніка Кастуся Каліноўскага. Сярод гістарычных дыскусіяў, прэзентацыяў кніг і праведзеных фестываляў былі як тыя, пра якія гучна пісалі ў СМІ, так і тыя, пра якія казалі ў больш вузкіх колах спецыялістаў. Значная частка такога кшталту ініцыятываў была здзейсненая ў межах грамадскай культурна-гістарычнай кампаніі «1863». Цягам года да яе далучаліся беларускія даследчыкі (гісторыкі, палітолагі), спецыялісты ў справе распрацоўкі экскурсіяў, рэканструкцыі гістарычных строяў, мастакі, літаратары, музыкі.

15 снежня ў мінскім кафэ «Лофт» прайшла культурна-гістарычная канферэнцыя «Вынікі кампаніі «1863», прысвечаная памятнай даце. На ёй шырокай публіцы прадстаўлены тыя напрацоўкі, культурныя артэфакты, што з'явіліся ў межах кампаніі ў 2013 г. Такім чынам арганізатарам і куратарам праекта хацелася б яшчэ раз акцэнтаваць увагу на такой важнай для беларускай гісторыі падзеі, як паўстанне пад кіраўніцтвам К. Каліноўскага. У праграме былі віртуальныя экскурсіі-прэзентацыі «Паўстанне 1863. Вілейшчына» і «Паўстанне 1863. Слонімшчына»; сустрэчы-гутаркі з аўтарам ідэі «Коміксаў пра паўстанне» Анатолем Івашчанкам і яе рэалізатарам Уладзімірам Дрындрыжыкам; размова пра кнігу Геннадзя Кісялёва «Смак Беларускага»; прэзентацыя адноўленых паўстанцкіх строяў, уручэнне экскурсійных матэрыялаў беларускім ліцэнзаваным гідам, а таксама – смыковая музыка шляхецкіх падворкаў сярэдзіны XIX ст. у выкананні капэлы Алеся Лася.

Распачалася канферэнцыя ўступным словам арганізатараў і куратараў праекта Васіля Грыня і Улада Вялічкі. Сярод выступоўцаў былі Цімафей Акудовіч («Віртуальная экскурсія-прэзентацыя «Паўстанне 1863. Вілейшчына»»), ён жа з Дзянісам Юрчыкам («Віртуальная экскурсія-прэзентацыя «Паўстанне 1863. Слонімшчына»»), В. Грынё («Прыклад супрацоўніцтва ініцыятываў: выданне кнігі Геннадзя Кісялёва «Смак Беларускага»»), А. Івашчанка («Коміксы пра паўстанне: ідэя і гісторыя рэалізацыі») ды іншыя.

Паводле інфармацыі арганізатараў

12 снежня ў мінскай гарадской бібліятэцы № 1 імя Льва Талстога адбылося сумеснае мерапрыемства Інстытута культуры Беларусі, Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, бібліятэкі і Музычнага таварыства (г. Віцебск) «Згадваем прызабытыя імёны», прысвечанае 120-гадовому юбілею Андрэя Мрыя і 110-гадовому юбілею Тамары Цулуکیدзе.

Няўмольны час неаднолькава ставіцца да творчай спадчыны таленавітых пісьменнікаў, з якімі жорстка абышлася гісторыя: нека-

торыя былі незаслужана пакараныя ў 1930-я гады. Шмат іх імёнаў пералічана ў двухтомніку Леаніда Мараква «Рэпрэсаваныя літаратары, навукоўцы, работнікі асветы, грамадскія і культурныя дзеячы Беларусі» (2003). Згадваючы іх сёння, мы аддаем даніну павагі таленту тых, хто пры іншых жыццёвых абставінах мог узбагаціць беларускае прыгожае пісьменства сапраўды звышчымі літаратурнымі скарбамі.

Пад псеўданімам Андрэя Мрыя працаваў Андрэй Ша-

шалевіч, родны брат драматурга Васіля Шашалевіча. Ён нарадзіўся ў жніўні 1893 года ў вёсцы Доўгавічы (Мсціслаўскага раёна, а не Палуж Краснапольскага, як звычайна пішуць у даведніках). Асноўны твор Андрэя Мрыя – сатырычны раман «Запіскі Самсона Самасуя» – упершыню надрукаваны ў 1929 годзе ў некалькіх нумарах часопіса «Узвышша», перадрукаваны ў 1988 годзе ў «Полымі» і амаль тады ж перакладзены на нямецкую і рускую мовы. Менавіта гэты выдатны сатырычны твор

стаў адным з аргументаў, каб асудзіць яго аўтара да ссылак у лагеры. Ён, хворы, трагічна загінуў ужо на свабодзе ў 1943 годзе, вяртаючыся да родных. Напісанае ў выгнанні і зняволенні страчанае і пакуль не знойдзенае.

У параўнанні з Андрэем Мрыем лёс грузінскай, беларускай і рускай пісьменніцы Т. Цулуکیدзе, заслужанай артысткі Грузіі, склаўся больш шчасліва. Нарадзілася яна ў Тбілісі 6 снежня 1903 года. Як жонка ворага народа з 1937 па 1946 год знаходзілася ў турмах, лагерах, на ле-

сапавале. Пазней была саслана ў Краснаярскі край, дзе і пазнаёмілася з беларускім пісьменнікам Алесем Пальчэўскім, пасля рэабілітацыі пераехала да яго ў Мінск. Тут грузінка вывучыла беларускую мову – пісала на ёй і перакладала з яе. Памерла Т. Цулуکیدзе ў 1991 годзе.

Да мерапрыемства была падрыхтаваная прэзентацыя з фондаў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры і Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва. Пад час мерапрыемства прагучалі песні ў выкананні суайчыннікаў Т. Цулуکیدзе, якія жывуць у Беларусі.

Паводле
інфармацыі арганізатараў

Царкоўнае кразнаўства

Гісторыя хрысціянскага доўлідства ў вёсцы Малькавічы

Як вядома, 22 мая і 19 снежня праваслаўныя вернікі адзначаюць свята Мікалая Цудатворца. Сёння на тэрыторыі Ганцавіцкага раёна знаходзяцца дзве Мікалаеўскія царквы – у вёсках Лактышы і Малькавічы. Мы раскажам аб малькавіцкай праваслаўнай святыні.

Першыя дакументальныя звесткі аб увогуле хрысціянскай свя-

віцкай прыходскай царквы былі прыпісаныя люсінскай Свята-Троіцкай і макаўскай Багаяўленскай царквы (апошняя пабудаваная ў 1812 годзе прыхаджанамі).

У ведамасці аб малькавіцкай Свята-Георгіеўскай царкве за 1865 год утрымліваюцца наступныя звесткі. Храм быў пабудаваны невядома калі і кім. Будынак драўляны з такой жа званіцаю, звонку выпраўлены (ві-

Паводле памятнай кніжкі за 1871 год па малькавіцкай Свята-Георгіеўскай царкве прыход складаўся з вёсак Малькавічы, Люсіна, Макава і Ліпск, прыхаджанаў было 726 душаў мужчынскага полу і 705 – жаночага. Святаром служыў Раман Цішкевіч (у больш позніх дакументах памылкова абазначаны як Пашкевіч. – Аўт.), а псаломшчыкам Іван Крычэтовіч. Прычтавыя жылыя і гаспадарчыя пабудовы былі на той час новыя.

Згодна з апісаннем царкваў і прыходаў Мінскай епархіі на 1879 год малькавіцкая праходская Свята-Георгіеўская царква згарэла з усёй маёмасцю 4 ліпеня 1877 года. Згарэў таксама абраз Святога Георгія. Ацалелі толькі даразахавальніца, вячальныя вянкы, дзве рызы, два Евангеллі ў аксамітавых пераплётах, некаторыя набажэнскія кнігі, метрычныя кнігі з 1835 года.

З памятнай кніжкі за 1901 год вядома, што новая драўляная Свята-Георгіеўская царква была пабудаваная ў 1884 годзе. Вельмі цікавае супадзенне з годам праходжання праз вёску чыгункі і заснаваннем станцыі Малькавічы. Да новай царквы была прыпісаная царква на могілках у Люсіна. Прыход складаўся з саміх Малькавічаў і трох бліжэйшых вёсак. Прыхаджанаў было 900 душаў мужчынскага полу і 888 – жаночага. Царкоўная зямля займала 54 дзесяціны (59,4 га). Прычтавыя пабудовы былі драўля-

ныя і патрабавалі рамонт. Прычт складаўся са святара Р. Цішкевіча (скончыў Мінскую духоўную семінарыю) і псаломшчыка Івана Тышкевіча (скончыў сельска-рамесную школу). Пры царкве была прыходская школа. Загадчыкам і законавучыцелем быў мясцовы святар, а настаўніцай – Ганна Цішкевіч (магчыма, жонка святара).

У 1930 годзе ў часопісе «Воскресные чтения» з'явіўся артыкул, які раскажваў аб храмавым свяце ў Малькавічах. «У гэтым 1930 годзе праваслаўныя жыхары сяла Малькавічы і навакольных вёсак у дзень свята Вялікапакутніка і Перамаганосца Георгія 23 красавіка адсвяткавалі свай хрмае свята... настаяцель Алексій Задзяркоўскі змог пераадолець мноства перашкодаў для здзяйснення і ажыццяўлення свай мэтэ – рамонту царквы». На гэты рамонт было сабрана 6 000 злотых.

На 1947 год у малькавіцкай Свята-Георгіеўскай царкве святаром быў Б. Запольскі, а псаломшчыкам А. Лагвіновіч.

26 лютага 1962 года было пастаўленае пытанне аб залічэнні ў пазаштат па ўзросце святара Леаніда Каменцава (1884 года нараджэння). Фактычна з 1962 года святара ў Малькавіцкай царкве не было.

У 1965 годзе царква згарэла ад падпалу. Маёмасць, што захавалася, была перададзена ў Жыровічы.

24 красавіка 1991 года ўрачыста быў закладзены новы праваслаўны храм у Малькавічах. Святаром прызначылі Вячаслава Цэвана. Да 1992 года службы здзяйсняліся ў малітоўным доме. Храм быў пабудаваны літаральна за год і 17 верасня 1992 года была асвечаная новая Свята-Мікалаеўская царква. Іканастас для яе прывезлі з Крыжаўзвіжанскай царквы Жыровіцкага манастыра. На пачатку ХХІ стагоддзя царкву абклалі цэглай. Яна ўяўляе сабою твор народнага доўлідства. Протаіерэй В. Цэван у 2001 годзе быў узнагароджаны камілаўкаю, а да Вялікадня ў 2004 годзе – наперсным крыжам. У склад прыхода ўваходзяць вёскі Малькавічы, Задуб'е, Ліпск, Люсіна, Палонь і Макава.

Віталь ГЕРАСИМЕНЯ,
старшы навуковы супрацоўнік
Ганцавіцкага раённага
кразнаўчага музея

Свята-Георгіеўская царква (фота 1941 г.)

тыні ў Малькавічах датуюцца канцом ХВІ стагоддзя. У той час тут была ўніяцкая царква Святога Юрыя (Георгія), якая ўваходзіла ў Лагішынскі дэканат.

На пачатак ХІХ стагоддзя малькавіцкі прыход, акрамя самой царквы, уключаў дзве ўніяцкія капліцы ў вёсках Люсіна і Макава, колькасць прыхаджанаў была 1 143 чалавекі, зямлі царкоўнай было 1 валокі і 15 моргаў (32,1 га), гадавы даход складаў 25 рублёў срэбрам.

На 1864 год у Малькавічах знаходзілася праваслаўная Свята-Георгіеўская царква, якая адносілася па колькасці прыхаджанаў да пятага класа, штатнага гадавога ахвяравання прычту павінна было быць 236 рублёў. Зямлі сядзібнай, ворнай і сенакоснай было больш за 40 дзесяцінаў (44 га) і 6 месцаў для лоўлі рыбы па рацэ Цна. Прыхаджанаў налічвалася мужскага полу 386 душаў, жаночага – 474. Да малька-

даць, пасля ліквідацыі ў 1839 годзе ўніяцтва царква стала праваслаўнай і ў сувязі з гэтым рамантавалася ці перабудоўвалася. – Аўт.). Начыння, убораў і кніг было вельмі мала. Прычт складаўся са святара, дзячка, панамара і прасфіні. Зямлі сядзібнай было 1,5 дзесяціны (1,65 га), ворнай – 30 дзесяцінаў (33 га) і сенакоснай 30 (33 га). На Цне былі 6 месцаў для лоўлі рыбы. Іншых дамоў і пабудоваў не было. На ўтрыманне прычту выдзялялася ў год таксама 236 рублёў срэбрам.

Бліжэйшая прыходская малоплотніцкая царква знаходзілася за 14 вёрстаў (15,4 км). Прыпісныя былі дзве: люсінская Троіцкая і макаўская Багаяўленская, у якой з-за спарухненасці на 1865 год богаслужэнні не праводзіліся (цікава, як хутка можа спарухнець царква, пабудаваная ў 1812 годзе. – Аўт.). Дамавых царкваў у прыходзе не было.

Свята-Міхайлаўская царква
(фота 2013 г.)

Мясцовыя парадоксы

Крычаў – горад на ўсходзе Магілёўскай вобласці з багатай і ўнікальнай гісторыяй. Яго ўзнікненне навукоўцы датуюць 1136 годам і звязваюць са згаданым горада ў Статуце смаленскага князя Расціслава Мсціславіча. Археалагічныя даследаванні на гарадской тэрыторыі паказалі, што першае ўмацаванае паселішча з'явілася яшчэ ў эпоху жалезнага веку. У часы Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай паселішча было ўсходнім фарпостам, што абараняла межы ад войска Масковіі. Горад вядомы вялікім паўстаннем пад кіраўніцтвам Васіля Вашчылы, што ахапіла ўсё Крычаўскае староства і было самым буйным сялянскім паўстаннем у гісторыі Беларусі.

З сумам і жалем вымушаны канстатаваць – гісторыя горада забытая, неактуалізаваная, і наогул ігнаруецца мясцовымі ўладамі. Адзіная гістарычная тэматыка, якой апантанна ўлады, – гераічная абарона і пераможнае вызваленне ад нямецкіх войскаў пад час Другой сусветнай вайны. Прыкра, але большай гісторыі яны проста не бачаць. Застаецца загадкай, якім жа чынам адбылася рэканструкцыя палаца Пацёмкіна-Галынскіх, дзе сёння зна-

ходзіцца краязнаўчы музей. Апісаная вышэй невясёлая карціна дапаўняецца і абыякавасцю тутэйшых жыхароў, якіх, здаецца, выгляд горада, яго краявіды і гісторыя хваляюць ў апошнюю чаргу.

У сувязі з гэтым хацелася б прыгадаць словы майго аднагрупніка па ўніверсітэцкай лаве, якому калісьці паказаў славуцасці сваёй Радзімы. Паглядзеўшы на гарадскі краявід, што змешчаны на фотаздымку, ён сказаў: «Хм, Ленін, які ідзе ў царкву!».

І сапраўды атрымоўваецца нейкі парадокс – Ленін насупраць царквы. Такі гарадскі краявід раўназначны супрацьпастаўленню «атэізм – рэлігійнасць» альбо «захаванне старых парадкаў – імкненне будаваць новы свет шляхам знішчэння тысячагадовых традыцый (палітычных, эканамічных, культурных, рэлігійных)». Цэнтральны пляц горада яскрава адлюстроўвае прыведзеныя пары супрацьпастаўленых паняццяў,

а таксама ментальнасць і псіхалогію многіх тутэйшых. У горадзе пасля распаду СССР праходзілі агульнарэспубліканскія працэсы – адбылося невялічкае рэлігійнае адраджэнне. Насупраць Леніна была адноўленая Уваскресенская царква, з'явіўся каталіцкі прыход ды некалькі пратэстанцкіх цэркваў. А вось мясцовы ваенкамат так і стаіць на месцы знішчанага бальшавікамі ў 1930-х гадах касцёла. Прычым падворак

ваенкамата, як мяркуюць мясцовыя краязнаўцы, быў могілкамі, дзе хавалі мясцовых ксяндзоў, – цвітаром.

Апісаная з'ява стварае ўражанне забытанасці. І гэта спрыяе невызначанасці і абыякавасці, «кашы» ў галовах людзей. Нават былыя камуністы горада апантана сталі хрысціянамі: хтосьці запісаўся ў царкоўны хор, а хтосьці проста пачаў часта наведваць царкву. У Беларусі існуюць часам несупастаўляльныя традыцыі: у маленькіх гарадах пануюць яшчэ старыя савецкія парадкі, але пры гэтым рэлігійнасць гараджанаў на пачатку 1990-х значна падвысілася, хаця маральнасць засталася на тым жа месцы. А ў беларускіх вёсках захавалася неверагодна вялікая спадчына традыцыйнай культуры. Прычым, як паказвае практыка, у кожным рэгіёне краіны можна знайсці нейкую «разынку» па фальклору, традыцыйных святах, абрадах ды інш.

Аляксандр
КРЫЖЭВІЧ,
навуковы супрацоўнік
Крычаўскага
гістарычнага музея

Канец XVI – пачатак XVII стст. – перыяд росквіту графікі, што было абумоўлена шырокай запатрабаванасцю ў грамадстве гэтага віду мастацтва.

Магчымасць хутка рэагаваць на падзеі, адносна таннасць выканання твораў у сотні экзэмпляраў забяспечылі хуткае развіццё графікі. Разнастайнасць графікі, што ўзнікла ў той час, абумоўліваў стыль барока, дзякуючы якому акрэсліўся надзвычай шырокі дыяпазон вобразных рашэнняў: майстры звярталіся да новых тэмаў, сюжэтаў, шукалі адпаведныя часу трактоўкі ўжо вядомых. Уплывы барочнага стылю былі неаднарод-

Бюст Т. Макоўскага ў Нясвіжскім парку

нымі, што звязана з рознымі сферамі пашырэння графічных твораў, арыентаваных як на царкоўныя, так і на свецкія колы. Менавіта ў гэты час у мастацкую практыку прыйшлі новыя графічныя віды і жанры. Акрамя кніжнай гравюры актыўна развіваліся станковыя формы: гістарычны і бытавы жанры, партрэт, пейзаж, а таксама картаграфія, ствараліся віды гарадоў, гербавыя і панегірычнага зместу выявы. Такое значнае віда-

Праваднік медзьярыту ў беларускую

вое і жанравае абагачэнне графікі было звязанае з засваеннем мастакамі новай тэхнікі – гравюры на метале. Абранне для друкарскай формы медзі з выкарыстаннем разцовага гравіравання адкрыла перад творцамі вялікія тэхнічныя магчымасці. Цяпер ім сталі даступныя дэталіроўка, выяўленне формы штрыхом, перадача тонкіх святлоценных адносінаў. Новыя тэхнічныя прыёмы спрыялі абагачэнню мастацкага ўзроўню твораў, прынеслі разнастайныя вобразна-пластычныя рашэнні.

Пачатак актыўнага ўваходжання медзьярыту ў беларускую кніжную гравюру звязаны з дзейнасцю нясвіжскага мастака-гравёра і картографа Тамаша Макоўскага. Нягледзячы на шырокую папулярнасць і запатрабаванасць у той час твораў гэтага майстра, аб ім захавалася вельмі мала звестак. З дакументаў вядома, што ён выконваў розныя даручэнні Мікалая Крыштофа Радзівіла Сіроткі, верагодна, уваходзячы ў склад дворні нясвіжскага князя. Пакуль дакладна не ўстаноўлена, дзе Макоўскі атрымаў мастацкую адукацыю. Аб тым, што ён яе меў, дазваляе меркаваць якасць выкананых гравёрам твораў, упэўненае валоданне новай тэхнікай, дасведчанасць у правілах перспектывнай і анатамічнай пабудовы выяваў. Акрамя гэтага майстар дэманструе выдатныя веды ў шэрагу навукагістарычных галінаў, напрыклад, у эмблематыцы, геральдыцы, тэалогіі.

Першай з сёння вядомых значных працаў графіка з'яўляецца карта Вялікага Княства Літоўскага, створаная ў канцы XVI ст. па ініцыятыве Мікалая Крыштофа Радзівіла Сіроткі. Вядома, што ў яе выкананні

акрамя Т. Макоўскага прымалі ўдзел яшчэ некалькі майстроў, паколькі праца, якая працягвалася каля 20 гадоў (да 1595 г.), патрабавала вялікіх намаганняў, звязаных з фіксацыяй асобных месцаў, відаў гарадоў і мястэчак, нарэшце – з гравіраваннем сабранага выяўленчага матэрыялу. Безумоўна, Т. Макоўскі выкарыстоўваў ужо існуючыя працы, напрыклад, карты Іагана Мюнцэра (1493), Мікалая Кузанскага (1520), Антонія Паграбкі (1580-я), дзе былі паказаныя землі Вялікага Княства Літоўскага. Выкананая Макоўскім карта друкавалася за мяжой. Першы раз, магчыма, у Гданьску ці Аўгсбургу ў 1603 г. (не захавалася). Потым яна была паўтораная ў Амстэрдаме ў майстэрні Вільгельма Янсана Блаўа ў 1613 г. (адзіны арыгінальнай бібліятэцы г. Упсала, Швецыя). Тыпаграфічная плата, якая выкарыстоўвалася для друку карты, была знішчана ў 1660-х. Сёння ў свеце

засталіся лічаныя яе экзэмпляры, адзін з арыгіналаў гэтай карты, выдана ў 1648 г. захоўваецца ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь.

Цягам двух стагоддзяў гэтая карта з'яўлялася самай поўнай крыніцай аб Вялікім Княстве Літоўскім. Усяго на ёй абазначаныя 1 039 населеных пунктаў, у тым ліку 544 у ВКЛ, з іх 342 на тэрыторыі сучаснай Беларусі.

Не менш значнай працай Т. Макоўскага стала гравюра з панарамнай выявай горада Нясвіжа (1600–1604). Ёсць меркаванне, што гравюра выконвала ролю будаўнічага плана горада, да таго ж, на сёння гэта адзіная дакументальная выява Нясвіжа ў часы будаўніцтва горада Мікалаем Крыштофам Радзівілам Сіроткам. У канцы XVI – пачатку XVII стст. надзейныя ўмацаванні паўсталі вакол Нясвіжа. Аб іх выглядзе можна меркаваць дзякуючы гравюры, зробленай радзівілаўскім майстрам.

Нясвіж. Панарама горада. Т. Макоўскі (1600–1604 гг.)

У нас багата розных легендаў і паданняў. Шмат іх існуе пра назвы розных населеных пунктаў нашай краіны. У прыватнасці, ёсць такая і пра назву горада Клімавічы. Сама легенда гучыць так: «*Дайным дайно ехалі з далёкага Пецярбурга яснавяльможныя паны, можа, нават сам цар. І заселі са сваёй карэтаю ў мясцовым балоце. І аніж не маглі выбрацца. І папрасілі тады дужага хлопца Кліма, які жыў паблізу, каб ён дапамог, на што той адгукнуўся і выцягнуў карэту з балота. За гэтае паны з удзячнасцю заснавалі ў гэтых месцах горад, які і назвалі ў гонар Кліма, і правалі паселішча Клімавічамі» («Легенды і паданні». Мінск, 1983).*

Так, легенда цікавая і рамантычная. Ды толькі я даўно звярнуў увагу на змест гэтай гісторыі і прыйшоў да высновы: гэта толькі легенда і больш нічога.

Я паспрабую ўсё лагічна і паслядоўна растлумачыць. Як мы ведаем з дакументальных крыніцаў, Клімавічы ўпершыню ўзгад-

ваюцца ў 1581 годзе, а Санкт-Пецярбург пачынае будавацца толькі ў 1701–1703 гадах па загадзе Пятра I. Ужо нешта з легендай не так. Тады ўзнікаюць пытанні: калі і хто прыдумаў ды распаўсюдзіў такую легенду сярод мясцовага насельніцтва, чаму яна ўвайшла ў літаратуру і давед-

чэння іх да Расійскай Імперыі ў 1772 годзе ўказам Кацярыны II нашаму гораду ў 1777-м надаецца статус павятовага цэнтра. А ў 1781 годзе зацвярджаецца герб «Пчала», які быў яшчэ за часамі ВКЛ. Маглі тады легенду прыдумаць, але гэта таксама пад сумневам. Бо, на маю думку, Пецярбург не

Вось менавіта ў гэты час, на маю думку, і ўзнікае легенда. Бо на той час расійская ўлада ўжо даволі трывала ўмацавалася на землях былога ВКЛ і магла спакойна «замаўляць сваю песню». А да герба якраз добра пасавала і легенда пра назву горада.

Так, з часам узнікнення непрадуманай легенды мы, здаецца, разабраліся, але цяпер узнікае пытанне – хто яе прыдумаў?.. Сам змест напісаны па вядомым шаблоне – паны, карэта, дапамога мясцовага жыхара і г.д. Гэта роўна таму, як і па вялікай колькасці вёсак ехала сама Кацярына, альбо недзе яе скарбы ці карэта закапаныя. Але менавіта ў нашай легендзе мною заўважаецца пэўная загавадка – неадукаванасць альбо банальнае няведанне гісторыі. Я пра несупадзенне датаў. Думаю, што ў афіцыйным Пецярбургу не дапусцілі б такой памылкі. А вось нашыя, мясцовыя, маглі, і нават з лёгкасцю. Доказам гэтага і ёсць сама легенда. У нас ехалі яснавяльможныя паны, а ў Расій-

скай Імперыі не было паноў, а былі «помешчыкі», «дворянства» і «бояре». Вось на свой капыл, мяркую, мясцовы аўтар і напісаў па старой памяці ды мясцовай звычцы. Таксама і напісаў пра Пецярбург, бо гэтага вымагала тагачасная сітуацыя, ды толькі, мусіць, не падумаў ці не ведаў пра падзеі 1581 года. А гэта натуральна, бо гэтая дата доўга была невядомая. І яшчэ нават у «Беларускай савецкай энцыклапедыі» паведамляецца, што Клімавічы вядомыя з XVII стагоддзя як невялікае сяло ў Мсціслаўскім ваяводстве ў сувязі з заснаваннем там у 1626 годзе дамініканскага манастыра.

Легенда ёсць легенда. Уласна я не супраць іх, але я за тое, каб людзі задумваліся і не дапускалі такіх гістарычных «ляпаў». З гісторыяй лепш не жартаваць, бо «Historia est magistra vitae» («Гісторыя – настаўніца жыцця»).

*Александр ГАЛКОЎСкі,
навуковы супрацоўнік
Клімавіцкага раённага
краязнаўчага музея*

Спроба разбору клімавіцкай легенды

нікі? Пачынаю разважаць, і вось якая карціна ў мяне атрымліваецца.

За савецкім часам легенда не магла ўзнікнуць, бо яснавяльможныя паны «не пракацілі» б у цэнзуры... У часы Вялікага Княства Літоўскага ці Рэчы Паспалітай таксама, бо атрымліваецца абсурд ды і нам вядомыя варожыя адносіны ў той час паміж Масквою і Вільняй ды Кракавам (на той час сталіцай Польшчы быў Кракаў). Тады калі?.. Пасля захопу нашых зямель і далу-

паспяшаўся б так адразу ўсё перагнуць на свой капыл. Напрыклад, Статут ВКЛ дзейнічаў на землях Беларусі ўключна да 1840 года! Тады ў нас застаецца толькі XIX стагоддзе, але яно даволі вялікае... Таксама нам вядома і тое, што ў 1795 годзе Магілёўская і Полацкая губерні былі аб'яднаныя ў адну Беларускую, а Клімавіцкі павет скасоўваецца разам з гербам. Аднаўляецца павет даволі хутка – у лютым таго ж, 1795, года. Герб адновіцца толькі ў 1862-м.

Кніжную гравюру

Вакол горада быў земляны вал, насыпаны па перыметры няправільнай формы пяцікутнага пляца, што займала існуючая забудова. У найбольш важных яго месцах былі пастаўленыя сем бастыёнаў і пяць брамаў, праз якія можна было трапіць у горад: Слуцкая, Клецкая, Мірская, Віленская і Замкавая. Ад кожнай з іх пачыналіся дарогі ў накірунку суседніх гарадоў, што і дало адпаведныя назвы, а ад Замкавай – у бок радзівілаўскай рэзідэнцыі. Усе брамы, згодна з гравюрай, мелі выгляд квадратных у плане, высокіх прызматых аб'ёмаў, перакрытых шатровымі дахамі. Адзіным выключэннем была Замкавая брама, яна складалася з дзвюх частак – адмыслова ўмацаванага праезду і трох'яруснай вежы.

На працягу XVII ст. умацаванні Нясвіжа неаднаразова разбураліся, аднак хутка аднаўляліся зноў, паколькі горад меў важнае стратэгічнае значэнне як агульнадзяржаўны абарончы комплекс. Невыпадкова ў тыя часы ў горадзе ўзводзіліся і мураваныя кляштары бернадзінцаў, дамініканцаў, бенедыкцінак, будынак езуіцкага калегіўма, якія ў выпадку небяспекі маглі паслужыць і абарончым мэтам.

Трэцяй, важнай у мастацкіх адносінах, працай Т. Макоўскага з'яўляецца афармленне ілюстрацыяў да кнігі Мікалая Крыштофа Радзівіла Сіроткі «Перэгрынацыя, або Паломніцтва Ясна Асветленага Князя Ягамосці Мікалая Крыштофа Радзівіла ў Святую Зямлю» аб падарожжы гаспадары Нясвіжа ў Іерусалім у 1582–1584 гг. Кніга была надрукаваная ў г. Брунсбергу (1601 г., Прускае герцагства, сучасны г. Бранёва, Польшча). Тытульны ліст «Перэгрына-

цыі...» нясвіжскі гравёр вырашыў у выглядзе партала, у абрамленні элементаў якога змешчаны тэкст і выяўлены іерусалімскі крыж як важная адзнака здзейсненага вандравання князя. У кнізе ўсё стрымана і лакалічна: выявы ідуць за тэкстам, адлюстроўваючы яго змест, але з вялікай ступенню фантастычнасці. Вертагодна, у карыстанні Т. Макоўскага меліся падобнага зместу кнігі аб вандраваннях еўрапейцаў у далёкія землі, адкуль ён мог запазчыць асобныя ілюстрацыі, інтэрпрэтуючы ці нават паўтараючы іх.

Калі гравюры «Перэгрынацыі...» яшчэ характарызуецца некаторай аматарскай няўпэўненасцю, вызначанай тэхнічнай недасканаласцю, то наступныя працы Т. Макоўскага паказваюць значна ўзрослы яго прафесіяналізм і майстэрства. З вядомасцю гэта адлюстроўваецца ў выявах «Панегірыка братаў Скарульскіх» (1604), створанага ў Нясвіжы ў гонар прызначэння Мікалая Крыштофа Радзівіла Сіроткі на пасаду віленскага ваяводы.

Звычайна такія творы складаліся па пэўнай схеме і ўтрымлівалі акрамя тэкстаў выявы алегарычных персанажаў, эмблемаў, сімвалаў, непасрэдна звязаных з адраснасцю і зместам панегірыка. У іх часта паказваліся гербы, змяшчаліся партрэты канкрэтных асобаў, сюжэтныя кампазіцыі, адлюстраваныя некаторыя істотаў і прадметаў. Як правіла, усе выявы і тэкст даваліся ў абрамленні ці на фоне архітэктурных формаў і дэталей, у спалучэнні з пышным арнамантаваным дэкорам. Менавіта такім творам з'яўляецца «Панегірык братаў Скарульскіх». Тэксты для яго напісалі студэнты Нясвіжскага езуіцкага калегіўма Ян, Захар

і Мікалай Скарульскія, а выявы выгравіраў Т. Макоўскі. Друкавалі працу ў Брунсбергу ў тамтэйшага гравёра і перакладчыка Томаса Трэтэра.

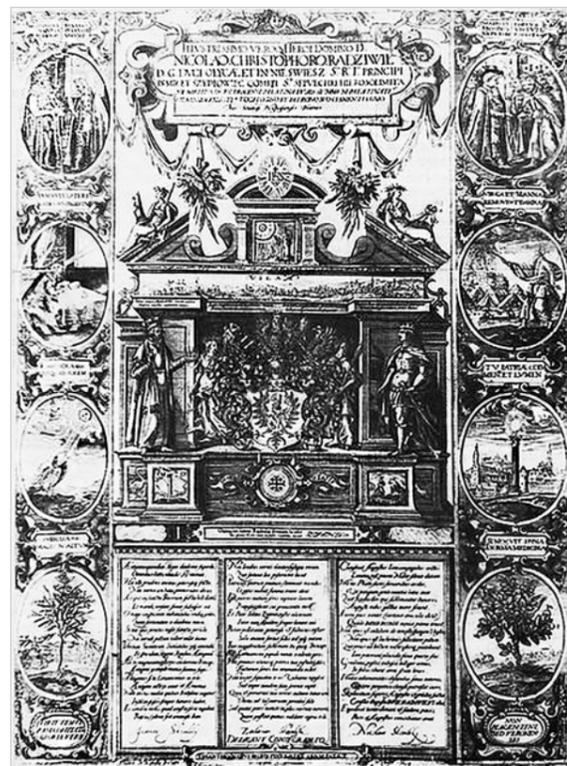
«Панегірык...» уяўляе сабой даволі вялікі аркуш памерам 37x57 см і складаецца з чатырох раздзеленых вузкімі рамкамі частак: дзве – у выглядзе нешырокіх палосаў, размешчаных па баках, дзве – усярэдзіне. Верх сярэдняй часткі займае дэкараваны картуш, у якім змешчаны загаловак-прысвячэнне панегірыка, а крыху ніжэй – архітэктурны аб'ём (эдыкула з выявай герба роду Радзівілаў). Герб паказаны ў пышным абрамленні. Яго падтрымліваюць дзве алегарычныя фігуры – «Справядлівасць» і «Розум». Ніжэй, таксама ў дэкаратыўнай аздобе, выяўлены іерусалімскі крыж, паабалп якога на стужках напісана «Адзнакі набожнасці». Асабліва цікавае выклікае фрыз уверсе эдыкулы з панарамай Вільні. Ніз сярэдняй часткі «Панегірыка...» займае тэкст.

Важны сэнс быў укладзены ў выявы, змешчаныя ў васьмі медальёнах па баках аркуша (па чатыры на кожным баку). Усе яны ў сімваліка-алегарычнай форме расказваюць аб Мікалаі Крыштофе Радзівілу. Гэта сцэны, дзе паказана, як кароль надае князю годнасць ваяводы, як улады Вільні перадаюць яму сімвалічныя ключы ад горада, як Майсей збірае ў пустыні манну нябесную, а таксама асобныя сімвалічныя вобразы – арла, звернутага да сонца, калонаў з зіхаценнем уверсе, куста ружаў на фоне Вільні. Усе выявы «Панегірыка...» выгравіраваныя прафесійна ўпэўненай рукою вопытнага майстра. Ураўнаважаная

кампазіцыя, дакладныя малюнак і перспектыўная пабудова, добрае веданне анатоміі – рысы, якія вылучаюць гэты твор. Па-барочнаму шматслоўнай мовай выяваў Т. Макоўскі паказвае пышнае ўслаўленне добрых справаў і заслуг свайго апекуна.

У Макоўскага атрымалася аб'яднаць у сваіх гравюрах чыста прыкладны характар ілюстрацыяў і ўласныя мастацкія погляды на прыгажосць навакольнага асяроддзя, прыроды ў мнагастайнасці яе праяўлення.

*Вячаслаў
МАЗАЛЕЎСкі,
старшы навуковы супрацоўнік
Нацыянальнага гісторыка-
культурнага музея-
запаведніка «Нясвіж»*

«Панегірык братаў Скарульскіх». Т. Макоўскі (Брунсберг, 1604 г.)

Настаўнік пераможцаў

Настаўніца Смілавіцкай сярэдняй школы № 2 Людміла Драпеза – адна з лепшых настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры Чэрвеньскага раёна. Яна дзесяць гадоў запар кіравала раённым метадычным аб'яднаннем настаўнікаў роднай мовы і літаратуры і ўзначальвала раённую каманду на алімпіадах. Ад раёна звычайна было 6 чалавек; і некалькі разоў чатыры з іх былі вучнямі Людмілы Вацлаваўны. На алімпіадах яны заўсёды мелі поспех.

Прайшло шмат гадоў, падраслі дзеці, а Людміла Вацлаваўна не змянілася. Як заўсёды, яна няўрымслівая і жыццядасная.

Здавалася б, акрамя любімай працы і сям'і больш нічога не трэба, каб быць шчаслівай. Пад яе кіраўніцтвам выхаванцы перамагалі на раённых, абласных і рэспубліканскіх алімпіадах. Шмат разоў удзельнічалі ў міжнародных конкурсах.

...У лістападаўскі дзень 2004 года Людміла Вацлаваўна была ўся ў клопатах, бо рыхтавала вучняў да чарговай алімпіады. Пад вечар узрушаная вярталася дадому. Надвор'е было цудоўнае: невялічкі марозік са сняжком, што прыцерушыў дарогу. Толькі яна павярнула на вуліцу Дружную, як метраў за сто да свайго дома паслізнулася і ўпала. Адчуўшы рэзкі боль у назе, зразумела, што гэта моцны пералом. Жанчына пачала крычаць, пачулі суседкі, паклікалі мужа Людмілы. Той на саначках завёз яе дадому і выклікаў «хуткую».

Л. Драпеза з аўтарам (2008 г.)

У раённай бальніцы настаўніца больш за месяц праляжала на «выцяжцы». Але нага не зрасталася. Павезлі ў мінскую абласную бальніцу, дзе зрабілі дзве аперацыі. А праз паўгоду ёй далі другую групу інваліднасці.

Усё гэта было драбязою ў параўнанні з тымі душэўнымі пакутамі, што давалася перажыць.

Як толькі далі «групу», прыйшла папера з раённага аддзела адукацыі: Л. Драпеза паводле беларускага заканадаўства не мае права працаваць у школе. 49-гадовай настаўніцы, якая мела велізарны досвед педагогічнай працы, было вельмі крыўдна. Начальнік аддзела адукацыі сказаў, што ўсе месцы заняты, і ён нікога не збіраецца звальняць, каб уладкаваць Л. Драпезу...

У час хваробы яе наведвалі калегі. Але час ішоў, і, як бывае звычайна, паступова яна рабілася нікому не патрэбнай, акрамя родных і вучняў, якія часта наведвалі яе.

Расказваючы пра ўсё, Людміла Вацлаваўна расплакалася.

У пачатку чарговага навучальнага года (1 верасня 2005-га) яна прыгожа апранулася, заварыла гарбату, падрыхтавала печыва. Спадзявалася, што прыйдзе да яе клас, дзе яна была кіраўніком. Цяпер гэта быў ужо дзесяты клас. Аднак да яе ніхто не прыйшоў, ніхто не патэлефанаваў.

На шчасце, хутка ў школе пайшлі насустрач. У красавіку, калі Людміла Вацлаваўна выйшла на працу, сказалі, каб не хвалюлася, месца для яе знойдуць. Настаўнікі зменшылі сабе вучэбныя гадзіны, каб даць іх каляжанцы.

І пасля заўчаснай смерці мужа Людміла Вацлаваўна не зламалася. Цяпер такая ж няўрымслівая, энергічная настаўніца ўдзельнічае ў мерапрыемствах па ўшанаванні памяці ахвяраў Халакосту, адкрывае новыя яго старонкі. А таксама арганізоўвае сустрэчы вучняў з беларускімі пісьменнікамі. Яна актыўна займаецца краязнаўствам, часта водзіць вучняў па Смілавічах, знаёмячы іх з мясцінамі, дзе жылі і жывуць знамяцітыя землякі.

Уладзімір ШУЛЯКОЎСКИ

Трагічны факт у лёсе мястэчка Сноў

Ён у Снове, цэнтры вядомай гаспадаркі, мала хто ведае, што да вайны ў мястэчку амаль 90% насельніцтва складалі яўрэі. Хаты яўрэяў былі дабротныя, амаль пры кожнай мясціліся крамы, якія называлі «лаўкамі». Напрыклад: хлебная крама Шаевіча, півапапіць можна было ў лаўцы Лейзера, млын належаў Дабкоўскаму, па навакольных вёсках з розным таварам ездзіў Каплан. У даваенным Снове былі 2 аптэкі, адну з іх трымаў аптэкар па прозвішчы Мінц. Размяшчаліся яўрэйскія хаты ў раёне цяперашняй вуліцы Нясвіжскай. Некаторыя захаваліся і да нашага часу.

У Сноў па разнастайны тавар з іншых вёсчак прыязджалі сяляне: вельмі славіліся сноўскія базары. Наведванне іх заўсёды было святам, ды й набыць там можна было ўсё, чаго душа пажадае. Яўрэі, беларусы і палякі жылі дружна. Дзеці вучыліся ў адной школе. Ды й само мястэчка было сапраўдным культурным цэнтрам. Быў клуб, які тады называлі па-польску «дом людвы», куды на танцы дзяўчаты муслі прыходзіць у зменным абутку. Яшчэ ў даваенным Снове былі касцёл, царква і синагога.

Наступную гісторыю аўтар гэтых радкоў пачула ад Яніны Уладзіславаўны Банкевіч (у дзявоцтве Быкоўская). Дарэчы, у пачатку XX ст. на кватэры ў яе бацькоў жыў паэт Я. Купала. Але гэта ўжо іншая гісторыя.

Сям'я Яніны Уладзіславаўны была адной з нямногіх беларускіх, якія жылі ў Снове. У 1943 годзе дзяўчыне споўнілася 13 гадоў. Яна сябрвала з трыма яўрэйскімі дзяўчынкамі: Эстэр Сланімскай, Хайкай Мінц і Цыляй Гінзбург. Усе яны добра вучыліся ў школе, былі выхаванымі.

У той трагічны дзень Яніна прагнулася ад галашэння маці: «*Божа, што робіцца...*». Адусюль даносіліся стрэлы, людзі бегалі па вёсцы. Амаль усе ўцякалі за дом Быкоўскіх, дзе было жытнёвае поле, каб схаваць

валі. Пры гэтым не звярталі ўвагі на тое, што некаторыя з ляжачых у яме заставаліся жывыя. Іх завальвалі новай партыяй людзей і потым зарывалі».

Агулам было знішчана прыкладна 1 000 чалавек.

Вуліца Нясвіжская

ца. Дзве сяброўкі Яніны Эстэр і Цыля дабеглі да вёскі Вольны Чэрніхаў (цяперашні Баранавіцкі раён), але іх схапілі паліцаі і адвезлі ў Сноў. Нейкі час іх трымалі ў гумне. Яніна з іншымі дзяўчынкамі насіла туды ежу. Многіх яўрэяў расстралялі ў цэнтры вёскі, а астатніх паставілі ў шарэнгу і павялі па дарозе Сноў – Нясвіж, дзе за 200 метраў ад дарогі таксама расстралялі.

У кнізе «Памяць. Нясвіжскі раён» пра гэты трагічны падзеі ёсць такія звесткі: «*У ліпені 1943 г. у мястэчка Сноў прыехала паліцыя з г. Баранавічы каля 30 чалавек, з мястэчка Гарадзея каля 15 чалавек, з г. Нясвіжа каля 10 чалавек. Атрымаўшы заданне ад жандармерыі, яны выганялі людзей на вуліцу, а тых, хто працівіўся, расстралявалі на месцы. Каля 300 чалавек выганялі на вуліцу і пагналі па дарозе. Калі прайшлі кіламетра паўтара, звярнулі ў лес і пачалі праводзіць расстрэл. Групамі па 30 чалавек людзей падводзілі да ямы, распраналі, клалі ў яму тварам уніз і таксама расстраля-*

Некалькі гадоў таму на гэтым месцы быў пастаўлены помнік.

Але не ўсіх з той шарэнгі расстралялі. Брату і сястры па прозвішчы Пакер удалося ўцячы. Яны папрасіліся схавацца на хутары, непадалёк ад вёскі Горкі. Рызыкуючы сваім жыццём і жыццямі сваіх родных, гаспадар хутара Сафрон Іванавіч Слабко схаваў маладых людзей у сябе, а праз некаторы час дапамог ім уцячы.

І вось гэты малады чалавек пасля вайны вывучыўся і стаў дырэктарам аднаго з прадпрыемстваў у Мінску, а сястра працавала ў праваахоўных органах. Увесь гэты час яны падтрымлівалі моцную сувязь са сваімі выратавальнікамі.

Гэты ўчынак простых беларускіх людзей заслугоўвае таго, каб пра яго ведалі і памяталі. А пра факт тысячнага генацыду немагчыма забыцца, тым больш, у даволі не вялікім мястэчку.

Зінаіда
ГРАБЁНКА,
загадчыца Сноўскай
сельскай бібліятэкі
Нясвіжскага раёна

Даваенны Сноў

Станіслава Думіна ведаюць у Беларусі: ён часты госьць і руплівы даследчык, які не шкадуе часу на знаёмствы з невядомымі крыніцамі ў архівах і бібліятэках. А яшчэ ён аўтар энцыклапедычных выданняў, артыкулаў у калектыўных зборніках і гістарычных часопісах. Без вывучэння публікацыяў Станіслава Уладзіміравіча не абыходзіцца ні адзін сур'ёзны гісторык ці краязнаўца, які імкнецца зазірнуць у далёкую мінуўшчыну часоў Вялікага Княства Літоўскага.

Дык што ж яго, маскоўскага школьніка 1950–1960-х гг., сына вайскоўца, зрабіла тым, кім ён ёсць цяпер: гісторыкам-генеалагам, геральдыстам, архівістам, спецыялістам у «біяграфіі» ВКЛ? Сам С. Думін адказвае: «Відаць, акрамя розных суб'ектыўных прычын і жаданняў, істотна паўплывала сама сямейная атмасфера. У нас неяк склалася, што рана сыходзілі з жыцця папярэднікі па мужчынскай лініі. Мяне ў маленстве выхоўваў дзед. Па маці мы – Мухлі... Дзед, Аляксандр Мустафавіч, родам з Быценя Столінскага павета Гродзенскай губерні. Музычны майстар. Вырабляў скрыпкі. А прадзед – Мустафа. Стэфан Якубавіч Мухля герба «Рудніца». Дзедава маці – Фаціма Амуратаўна Варановіч герба «Ліс» (родам з Ляхавіч). І калі па крупінках да мяне дайшла гэтая інфармацыя, я задумаўся: «Што гэта за татары? Чаму яны з Беларусі?» Не ведаючы, дзе знайсці адказы,

пабег у Ленінскую бібліятэку. Тады, была такая зала, куды запісвалі школьнікаў. Вось у Ленінцы я і адкрыў для сябе кнігу

яву. Гэта і падштурхнула да гістарычнай дысцыпліны, да галоўнага на ўсё жыццё захаплення: генеалогія – вось інструмент, каб адкрыць невядомае, знайсці ранейшыя звесткі пра сваіх прашчурцаў.

У «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» чытаем пра Думіна: «...Даследуе гісторыю ВКЛ: ролю славянскага элемента ва ўтварэнні і развіцці дзяржавы (развівае ідэю пра ВКЛ як «другую Русь»), гісторыю беларускіх татарцаў як адной з катэгорый ваеннаслужачага насельніцтва ВКЛ, генеалогію шляхты, гісторыю школы і педагогікі». А быў жа выпадак: на

тай. Абараняўся на кафедры гісторыі славянаў у прафесара Мікалая Улашчыка, беларуса, якога абставіны прымуслілі займацца роднай гісторыяй па-за межамі Радзімы. Удзячны С. Думін і яшчэ аднаму беларусу, прафесару Аляксею Каўку, які ў час, калі быў рэдактарам часопіса «Советское славяноведение», надрукаваў адзін з праграмных артыкулаў маладога даследчыка – «Аб вывучэнні гісторыі Вялікага княства Літоўскага». Падзеяй у свой час стаў і вялікі, мануграфічнага характару артыкул Станіслава Уладзіміравіча – «Другая Русь (Вялікае княства

заклаў асновы сучаснага этапу даследавання лёсу татарцаў ВКЛ, Беларусі. Дзякуючы Ібрагіму Барысавічу былі рэалізаваны многія татарскія ініцыятывы. Дарэчы, не толькі навуковага, але і грамадскага характару: будаўніцтва мячэцяў у Смільвічах, Навагрудку, Відзах, Клецку, Маладзечне, Лоўчыцах, Слоніме, а таксама – аб стварэнні татарскага культурнага цэнтру ў Іўі.

Сёлета ў Каўнасе другім выданнем надрукаваная кніга «Літоўскія татары ў гісторыі і культуры». Аўтары – С. Думін, Галім Сітдыкаў, Адам Якубаўскас.

І ўсё ж сёння ці не галоўным абсягам навуковай, даследчыцкай дзейнасці Станіслава Уладзіміравіча з'яўляецца генеалогія і геральдыка. У 1990-я гг. С. Думін актыўна ўдзельнічае ў працы дзяржаўнай камісіі, якая падрыхтавала рашэнне аб аднаўленні гістарычных сцяга і герба Расіі. З лістапада 2003 г. Ён – намеснік старшыні Геральдычнай камісіі горада Масква. З'яўляецца прэзідэнтам Расійскай генеалагічнай федэрацыі, Генеральным сакратаром Міжнароднай акадэміі генеалогіі. У самых розных выданнях па выніках генеалагічных, уласных радаводных росшукаў надрукаваныя сотні артыкулаў С. Думіна, дзе на старонках ажывае, узнаўляецца памяць пра старажытную Беларусь, старажытныя беларускія роды.

Сцяпан МІРШЧЫНА

Знайсці сябе

А. Мухлінскага «Пра паходжэнне і склад літоўскіх татар», выдадзеную ў Санкт-Пецярбургу яшчэ ў 1857 годзе. Тады і знайшліся адказы на многія пытанні».

Праўда, пытанняў з'яўлялася ўсё болей і болей. Яны і заклікалі маладога чалавека ў бясконцы свет спасціжэння гістарычнай праўды. У пятнаццаці гадоў падлетак прагледзеў «Справу аб дваранстве», дзе знайшоў і Мухляў герба «Рудніца». Першапачаткова даведаўся толькі назву, і толькі пасля завітаў у гістарычную бібліятэку, каб паглядзець вы-

змену школьнай захопленасці, узнёсласці ад асэнсавання першых урокаў гісторыі прыйшло разуменне, што шлях у мінуўшчыну, шлях да праўды бясконцы, шлях, які патрабуе немалых высілкаў. Дапамагала ўнутраная ўпартасць, уменне працаваць сістэмна і настойліва. Дапамаглі і сустрэчы са старэйшымі калегамі, настаўнікамі. Так, дыпломную працу на гістафу Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта Станіслаў прысвяціў татарам ВКЛ. А кандыдацкую ў аспірантуры пісаў па тэме Смаленскага ваяводства ў складзе Рэчы Паспалі-

Літоўскае і Рускае), што быў змешчаны ў зборніку «Гісторыя Айчыны: людзі, ідэі, рашэнні: Нарысы гісторыі Расіі XIX – пачатку XX ст.».

Асабістая далучанасць да татарскага роду паяднала маскоўскага даследчыка ў напісанні кнігі «Беларускія татары: мінулае і сучаснасць» у сааўтарстве з Ібрагімам Канапацкім.

– Работа з вялікім знаўцам татарскага жыцця ў Беларусі Ібрагімам Барысавічам Канапацкім была не толькі ў радасць, – успамінае Станіслаў Уладзіміравіч. – Гэты чалавек

Снежань — з «Мяцеліцай»

У мінскім Палацы мастацтва 14 снежня прайшло «Фантастычнае свята беларушчыны». Менавіта так назвала Конкурс беларускіх танцаў «Мяцеліца» Лізавета Неўмяржыцкая, прадстаўнік грамадскай культурніцкай кампаніі «Будзьма беларусамі!», з дапамогай якой і была зладжаная імпрэза. Арганізатарам свята стала Школа традыцыйнага мастацтва і этнахарэограф Мікалай Козенка. Разам

з ім майстэрства ўдзельнікаў конкурсу ацэньвалі кіраўнік любанскага фальклорнага ансамбля «Верабейкі» Сяргей Выскварка, музыка і мастак Алесь Лось, танцамайстар і фалькларыст Мікола Котаў ды іншыя абазначаныя ў танцавальным мастацтве асобы.

Варта адзначыць, што на спаборніцтвы з'ехаліся танцавальныя пары і калектывы амаль з усёй Беларусі – а дакладней, з Ракава, Століна, Баранавічаў, з Лепельскага раёна, з гарадскога пасёлка Капаткевічы Петрыкаўскага раёна і вёскі Пратасевічы Асіповіцкага раёна – і, вядома, з Мінска. Узрост – ад 16 да 64 гадоў. Сярод гледачоў былі і прафесійныя харэографы з Санкт-Пецярбурга.

І калі для гледачоў конкурс быў проста магчымасцю атрымаць асалоду ад суладдзя прыгожых, вывераных рухаў ды разнастайнасці народных строяў, то для ўдзельнікаў гэта ўсё-такі было спаборніцтва. Выбраць з добрых танцораў самых найлепшых – напэўна, гэтая задача была для членаў журы зусім няпростай. С. Выскварка, да прыкладу, увогуле не быў упэўнены, ці зможа ён спакойна спаць пасля падвядзення вынікаў, і казаў, што на добры лад варта было б прызначыць пераможцамі ўсіх удзельнікаў «Мяцеліцы». Аднак іх усё ж давалося выбіраць з амаль чатырох дзясяткаў танцавальных параў і, безумоўна, пераможцы сапраўды былі лепшымі.

«Лявоніха», «Полька-какетка», «Падыспань», «Ночка», «Барыня» ды іншыя танцы далі ўдзельнікам конкурсу як мае быць паказаць сябе. Пад час скокаў зала або заціхала, засяроджаная і захопленая, або ўзрывалася ўзрушанымі апладысмантамі – калі, напрыклад, хтосьці з танцораў пускаўся ўпрысядкі... А танчылі ўдзельнікі пад музыку інструментальных капэлаў «На таку» і «Дзвіна», а таксама пад акампанемент баяніста з Любані Васіля Семашкевіча.

У перапынку паміж двума турамі конкурсу ў фае Палаца мастацтва зладзілі майстар-клас, дзе ўсе ахвочыя маглі навучыцца скакаць «Мяцеліцу» ды ін-

шыя танцы. У выніку 1-е месца занялі Таццяна Яроміна і Уладзімір Семаніцкі (г.п. Капаткевічы), Надзея Авіноўская і Уладзіслаў Пінязік, Юлія Літвінава і Андрэй Якубецкі (г. Мінск); на 2-м – Ірына Чаропка і Юрый Гарбачоў з в. Пратасевічы Асіповіцкага раёна, мінчане Наталля Пальянава і Аляксей Шумаковіч, Антаніна Малама і Віктар Шышкоў.

Хочацца спадзявацца, што сёлета конкурс народных танцаў не стане адзінкавым, а паўтोरніца ў наступным годзе. І тады адной толькі «Мяцеліцай» справа не абыдзеца – пачнецца сапраўдная танцавальная завіруха.

Ніна КАЗЛЕНА, фота аўтара

Прысвячаецца Жлобіну

Уздоўж

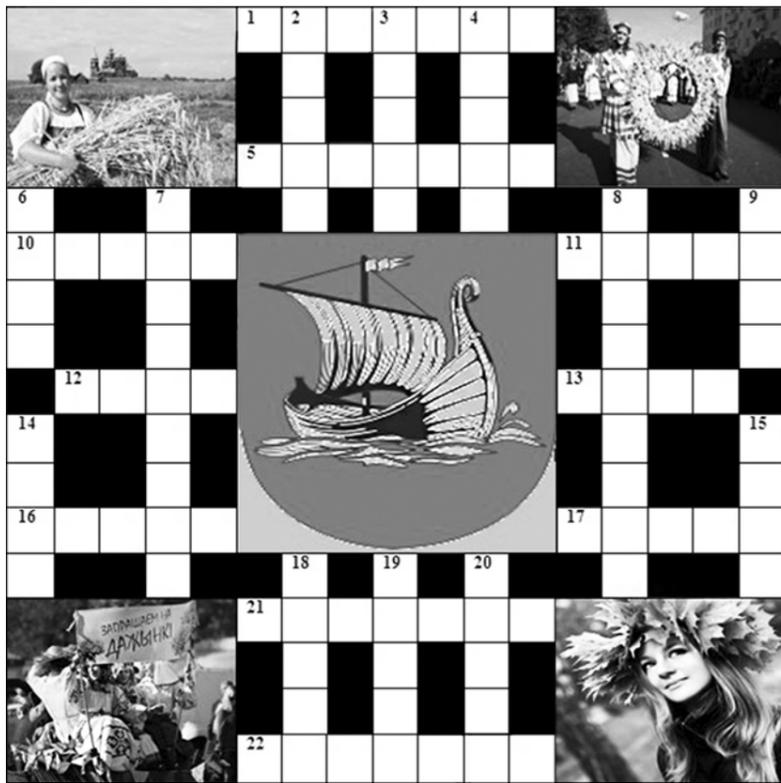
1. Тое, што і каласы. 5. Рака, правы прыток Дняпра, якая працякае па тэрыторыі Жлобінскага раёна. 10. Прадукцыя, якую вырабляе ў Жлобіне буйное беларускае прадпрыемства. 11. «... што спяваюць на дажынках // Самыя вясёлыя жанкі» (С. Грахоўскі, «Жнівень»). 12. Гусі нізка – ... блізка (прык.). 13. ... Піткевіч. Імя старшыні ўрада Удмурцкай Рэспублікі (Расія), ураджэнца Жлобіна. 16. «Новы ...». Назва жлобінскай раённай газеты. 17. Сямён .... Рускі савецкі пісьменнік, журналіст, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны; ураджэнец Жлобіна. 21. Гарадскі пасёлак на Жлобіншчыне, адзін з найстарэйшых населеных пунктаў Беларусі (упамінаецца з XII ст.); родны куток Героя Савецкага Саюза Дзмітрыя Бернацкага. 22. Міфічны апякун палёў і лугоў, які клапоціцца пра ўраджай і ўкос.

Упоперак

2. ... Сеўчанка. Імя буйнога беларускага вучонага-фізіка, акадэміка, былога рэктара Белдзяржуніверсітэта, ураджэнца Жлобінскага раёна. 3. Спецыяліст па опыцы. 4. Рачное .... Плавальны сродак, якія некалі будавалі ў Жлобіне. 6. «Ідуць касцы, ідуць, як хмары, // І льецца ... іх разудалы» (Якуб Колас, «Новая зямля»).

7. Паўнае вытлумачэнне чаго-небудзь. 8. Апарат для вылучэння якога-небудзь аднаго рэчыва са складу другога. 9. «Сядзьце, жнейкі, у халадочку, // Піце ... па кубачку». З дажынкавай песні «Палуднічкі загудзелі». 14. Беларуская багіня вяснова-летняй урадлівасці. 15. «Зялёныя ...». Мастацкі фільм, здымкі якога адбываліся ў Жлобіне. 18. Прадмет хатняга сялянскага побыту; неадлучны аtryбут казачнай Бабы-Ягі. 19. Прадметы абстаноўкі памяшкання; вырабляецца ў Жлобіне. 20. Насціл з дошак на бэльках пад страхой у сенцах, дзе захоўвалі розныя гаспадарчыя прылады.

Складу Лявон ЦЕЛЕШ

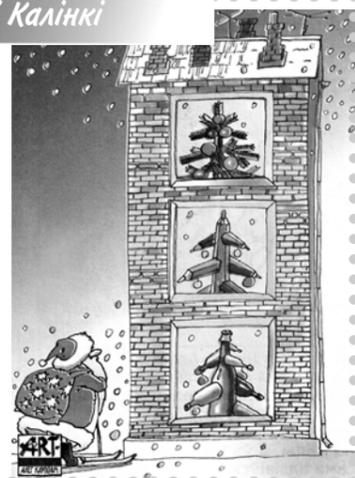

Жарт тыдня ад Каласка і Калінкі

Вярнуўся аўцюк з лесу. Рэзаў дровы. Стаміўся. Сеў і есць проста з каструлі.

Уваходзіць жонка ў хату:

– Што сабаку дам?
– Сабаку, калінка, свежага зварыш.

Святаслаў КРУПЕНЬКА

«Добры дзень!»

(Песня для дзяцей)

Я устану сёння рана,
Бо здалася, што даўно
Зайчык сонечны старанна
Стукае мне у вакно.
Расчыню яго шырока
У прастор, у сіняву –
І на казачных аблоках
Павандрую, паплыву...

Прыпеў:

Добры дзень, краска палявая,
Кветка лугавая, добры дзень!
Добры дзень!.. Песеньку спявае
Сонейка мне...

Жаваранак у блакіце,
Лес чароўны ля ракі,
Васількі у спелым жыце
Шэпчуць: добры дзень які!
Белы бусел над зямлёю,
Жоўты луг, зялёны гай...
Я люблюся табою,
Беларускі мілы край
Прыпеў.

Ветрык ласкава бяжыць,
Сонейка іскрыцца,
Грае конік на мяжы
На зялёнай скрыпцы.
Так хачу я зразумець
Гэтае ігранне,
Можа, ён спявае мне
Пра сваё каханне.

Можа, прыйдзе чалавек,
Коскай размахнецца –
На парэзанай траве
Песня застанеца.
Перастане скрыпка граць
На зялёнай пожны...
Грай – няхай усім чуваць,
Можа, раз апошні?..

Ветрык ласкава бяжыць,
Сонейка іскрыцца,
Грае конік на мяжы
На зялёнай скрыпцы...
Нізашто спыніць не дам
Гэтага іграння,
Бо спявае конік нам
Пра сваё каханне.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«МУЖЫЦКАЯ ПРАЎДА»

(«Muzыckaja prauđa») – нелегальная рэвалюцыйна-дэмакратычная, першая на беларускай мове газета (друкавалася лацінкаю), якую выдавалі ў 1862–1863 гг. К. Каліноўскі з Ф. Ражанскім, В. Урублеўскім, паводле некаторых звестак, з С. Сонгіным.

Выйшла 7 нумароў. 1-ы нумар надрукаваны ў канцы чэрвеня – пачатку ліпеня 1862 г. Да канца 1862 г. выйшла яшчэ 5 нумароў. 7-ы нумар выпушчаны ў 1863 г. Асобныя нумары перадрукоўваліся паўторна (крыху адрозніваліся ад папярэдніх). Выдавалася невялікім фарматам, але значным тыражом, распаўсюджвалася амаль па ўсёй Беларусі, а таксама на тэрыторыі сучасных Літвы і Латвіі. Кожны нумар падпісваўся псеўданімам «Яська – гаспадар з-пад Вільні».

У выданні заўважаецца пэўны план, кожны нумар прысвячаўся якой-небудзь праблеме грамадскага жыцця. Усе нумары прасякнутыя найважнейшым пытаннем эпохі – пытаннем зямлі і волі. Выкрывала грабежніцкі характар сялянскай рэформы 1861 г., антынародную палітыку царызму, заклікала беларускі

народ да ўзброенай барацьбы супраць самадзяржаўна-прыгонніцкага ладу, паказвала тое агульнае, што было ў становішчы і мэтах беларускага, рус-

N 1.
MUZYCKAJA PRAUDA.

Dzieciniki!

Minuło uze toje, kali zdawało sia usim, szto muzыckaja ruka zdasec tolko da sachi. — ciepiej nastau taki czas, szto my sami mozem pisaci, i to pisaci takuju prauđu sprawiedliwú jak Boh na niebi. O zahreńie nasza prauđa i jak mańanka pierlećieć pa swieci! Niechaj poznajuc szto my mozem nie tolko karmić swaim chlebom, no jeszcz i uczyć swajej muzыckoj prauđu.

Pytali i pytajuć usie, szto czuwaci na swieci, chto nam biedym muzыkam dać wolność? No prauđu skazanszy malo chto chce skazaci tak jak sumleńie kaze — pa sprawiedliwości. My muzыki, braty waszyje, my wam budziem hawaryć cefuju prauđu, tolko słuchajcie nas!

Maskali, czynoniki i mnoho panou, buduć pierzyniće pismo nasze da was; no najduć sia ludzie i z muzыkou razumniejszyje i z panskoho roku i z miasteczkozowych, szto choczc waszej swobody, wszazho szazaci. — jony to wam sami heto pismo dawaci buduć, kab wy znali chto wasz przyjacieli, a chto wasz woroch.

Szeć let uze minulo jak packali hawaryć a swobodzie muzыckoj. Hawaryli, talkawali i pisali mnoho, a niezoho nie zrabili. A heto manifest szto Car z Senatou i z panami dla nas napisau, to taki durny, szto czort wiedaje da czeho jon padobny. — ni jakoj u niom niema prauđu, niema z jeho dla nas nijakoj karyści. Parabili Kancelaryi, zrabili sud, jakby heto nie usio rouno brać u sraku czy z sudom, czy bez suda. Parabili Pisarou, Pasredni-

кага і польскага народаў, заклікала беларускіх сялянцаў падтрымліваць польскі нацыянальна-вызвольны рух.

Мова «Мужыцкай праўды» народная, эмацыйная, вобразная, з трапнымі параўнаннямі, фальклорнай сімволікай. Газета стаіць у вытоках публіцыстычных жанраў новай беларускай літаратуры, яна ўзбагаціла літаратурную мову новымі паняццямі, плённым досведам.

МУЗЫКА – народны скрыпач-прафесіянал на землях Беларусі. Называлі таксама іграч, скамарох (Магілёўшчына). У канцы XIX – пач. XX ст. назва музыка перайшла на гарманіста.

З XVI ст. займае прыкметнае месца ў грамадскім жыцці народа, задавальняючы яго духоўныя патрэбы. Без музыкі не абыходзіліся многія каляндарна-земляробчыя і сямейныя святы, кірмашы, ігрышчы, вясчоркі, бяседы. На іх музыка граў сола або разам з інш. музыкантамі ў ансамблі, тураваў спявам. Рэпертуар вылучаўся асаблівым багаццем, уключаючы гукавыя ўлеччыя і імправізаваныя, песенныя, танцавальныя і маршавыя найгрышы ва ўсёй разнастайнасці іх вобразна-эмацыйнага і стылявога зместу. Паводле народнага ўяўлення, сапраўдным, «прыродным» музыкам можа быць толькі той, хто прадаў сваю душу д'яблу, які і даў яму надзвычайную сілу ўздзеяння на ўвесь навакольны свет. На працягу ўсяго жыцця музыка выказваў выключную адданасць свайму інструменту і музычнай справе. Таму

Музыка на ілюстрацыі «Скокі ў карчме», 1855 г.

невывадкова ў многіх мясцовасцях Беларусі пасля смерці музыкі разам з ім у туну кладуць скрыпку. Мастацтва ігры на ёй пераймаў па традыцыі ў сям'і, спасцігаў самавукам («сам праз сябе») або ад славутага «майстра», які нярэдка быў заснавальнікам мясцовай выканальніцкай школы. Вясковы музыка веў і гаспадарку, бо адным «музыкарствам» не мог забяспечыць сям'ю. Стаўленне да яго аднаўсёўскаў было дваіма: з аднаго боку, народ лічыў, што «з музыкі хлеб невялікі», «музыка і дудар – невялікі гаспадар»; з другога – бачыў у ім носьбіта радасці і весялосці, выразніка пацужыў і думак народа.

Пра музыку складзеныя паданні, казкі, песні, загадкі. Да гэтага вобраза звярталіся паэты і празаікі. Роля музыкі ў значнай ступені захоўвалася і ў побыце беларускай вёскі канца мінулага стагоддзя.